

Нови аспекти на доброволчеството – проучване на нагласите сред действащи доброволци в България

*Проучване в рамките на проект „Легитимност чрез
видимост, знания и споделени ресурси”,
финансиран от Фондация Чарлз Стюарт Мотт за периода
01.01.2012 - 31.12.2014*

София, 2014

Паспорт на изследването

Изследвана съвкупност:

Действащи доброволци от мрежите на Информационен портал на НПО в България, Българска хранителна банка, Национален алианс за работа с доброволци, Таймхирос и други малки доброволчески групи.

Обем на целевата група - около 13 000 души.

Методика на изследването:

Количествено проучване, без зададени квоти и подбор с цел максимално покритие на целевата група; регистрация чрез попълване на онлайн въпросник.

В изследването е допуснато участието на респонденти, които не са част от предварително зададената целева група и към момента на допитването не са участвали в доброволчески инициативи. Тези респонденти отговарят само на въпросите от общ характер, предвидена е възможност за изход от въпросника преди въпросите, които очертават моделите на поведение на действащите доброволци.

Регистрирани участници: 2943 души

Валидни регистрации: 2908 броя

Респонденти без доброволчески опит: 182 души

Дейности:

- Разработване на методология;
- Изработване на въпросник върху платформата www.surveymonkey.com
- Техническа организация и разпространение на въпросника;
- Провеждане на допитването;
- Обработка и анализ на резултатите;

Време на провеждане: октомври – ноември, 2014

Изготвил: Д-р Елка Златева

СЪДЪРЖАНИЕ

- 1. Цели и контекст на изследването. Основни понятия.**
- 2. Профил на респондентите.**
- 3. Общи представи за доброволчеството.**
- 4. Поведение на доброволците.**
 - 4.1. Как се става доброволец?**
 - 4.2. Канали за информация и разпознаваемост на съществуващите платформи.**
 - 4.3. Поведение на доброволците – участие, роля, сфера.**
 - 4.4. Поведение на доброволците - фактори за участие и неучастие.**
 - 4.5. Влияние на средата.**
- 5. Нагласи към необходимостта от регламентиране на доброволческа дейност.**
- 6. Изводи.**
- 7. Приложения.**

1. Цели и контекст на изследването. Основни понятия.

Социологическото проучване, обобщено и анализирано в настоящия доклад няма национално-представителен характер. То обхваща действащи доброволци от мрежите на няколко организации, както и случайни посетители на техните страници в интернет. Представените в доклада данни, статистики и обобщения не претендират за общовалидност в рамките на по-широката съвкупност от доброволци изобщо, за национална или друга представителност. Тези данни са моментна снимка на доброволческите нагласи, мотиви и прояви, и предоставят богата палитра от мнения, казуси, фактори и корелации.

В рамките на това проучване са използвани следните основни понятия:

Доброволец – човек, който извършва различни дейности или предоставя различни услуги в полза на други хора, организации или институции, безвъзмездно и по своя воля.

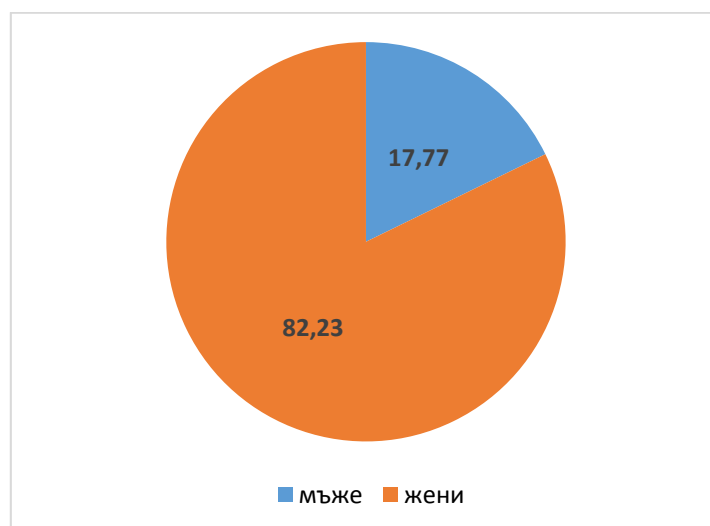
Доброволен труд – всяка дейност извън трудовите и служебни правоотношения в полза на други несвързани лица, организации или институции, извършвана от отделен човек или група хора по собствен избор и без възнаграждение. Трудът на доброволците не се заплаща, но може да бъде поощрен чрез награди, обучения, сертификати и пр.

Доброволческа инициатива – организирана форма на доброволческа дейност с ясно определена цел, в която един, двама или повече доброволци работят в полза на други хора, организации, институции. Това е доброволческа дейност, в която има две страни - на предлагащ доброволен труд и на приемащ доброволен труд.

2. Профил на респондентите.

За целите на изследването не са въведени квоти, а е допусната регистрация на максимален брой респонденти. Общият брой респонденти, участвали в допитването е 2908, което се доближава максимално до предварително поставените цели в заданието. Има 35 регистрирани участника, които в последствие са се отказали да попълнят въпросника и регистрациите им са невалидни.

Разпределението по пол в изследваната съвкупност е показано на фиг.1. Едва 17.77% от участниците в проучването са мъже, останалите 82.23% са жени. Разпределението по пол в извадката не съответства на разпределението на населението на национално ниво. По данни на Националния статистически институт към 1 февруари 2011 година населението на Република България е 7 364 570 души, като жените са 3 777 999, или 51.3%, а мъжете са 3 586 571 или 48.7%.

Фиг. 1. Разпределение по пол.

Участниците в допитването покриват всички възрастови категории, но две трети от тях са между 20 и 40 години. Най-малко доброволци са регистрирани сред възрастовата група над 60 години. Въпреки малкия дял на мъжете в изследваната съвкупност, в процентно съотношение техният брой е по-малък във възрастовата група 20-25 години (съответно 18% спрямо 25% за жените) и по-голям във възрастовата група 26-30 години (съответно 28% спрямо 21% за жените).

Фактори, които вероятно влияят на разпределението по пол и възраст в извадката са методът на допитване чрез онлайн въпросник. Този подход оставя извън масива от данни действащи доброволци от по-високите възрастови категории. Какъв е техният брой и какви са съществуващите нагласи към доброволчеството сред хората над 50 години или след активна трудоспособна

възраст, предполага изследване чрез друга форма на допитване. Преобладаващо по-високата активност на жените в социалните мрежи, както и по-изявената им склонност да отделят време за участие в проучвания, също е повлияла разпределението на респондентите. И все пак, отчитайки тези фактори, броят на жените надвишава 5 пъти броят на мъжете в изследваната съвкупност. Това съотношение се запазва и след като извадим респондентите, които все още не са били доброволци, но поради проявен интерес са участвали в допитването. Участието в доброволчески инициативи е много по-популярно сред жените, отколкото сред мъжете.

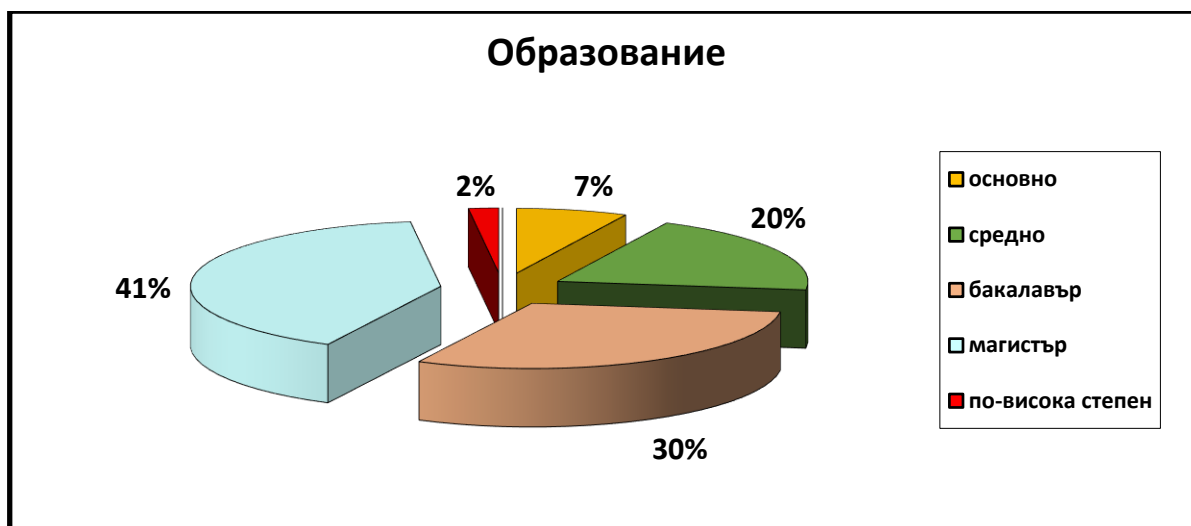
Възраст, години	Брой респонденти	Процент
14-19	278	9.56 %
20-25	691	23.76 %
26-30	648	22.28 %
31-40	870	29.92 %
41-50	289	9.94 %
51-60	104	3.58 %
над 60	28	0.96 %
ОБЩО	2908	100%

Таблица 1. Разпределение на респондентите по възраст.

По-голямата част от респондентите живеят в София – 64%, 20% живеят в областен град, едва 6% живеят в малки градове и 2.5% живеят на село. В проучването са участвали и 200 респонденти, които живеят или към момента временно пребивават в чужбина. Последните представляват почти 7% от изследваната съвкупност, имат същото разпределение по пол, покриват всички възрастови групи като около 40% от тях попадат във възрастова категория 20-25, вероятно студенти.

Изследваната съвкупност има висок образователен профил. /фиг.2/ Над 70% от респондентите имат завършена различна степен на висше образование, като сред тях има и такива с докторска степен. 27 % от анкетираните са с основно или средно образование като 2/3 от тях са ученици или студенти и продължават образованието си в момента.

Изследваната съвкупност е съставена от млади и високообразовани хора, преобладаващо жени, работещи или продължаващи своето образование, живеещи предимно в столицата и областните градове.

Фиг. 2. Профил образование.

3. Общи представи за доброволчеството.

Доброволчеството е многоаспектен социален феномен, за който няма общовалидна дефиниция. За целите на изследването са заложили максимално леки и широки дефиниции, които да позволят анализиранието на различни съдържателни, проявителни и детерминиращи аспекти на явлениято. Спектърът от дейности и сфери на прилагане на доброволчески труд е много голям и трудно би могъл да се обхване в рамките на едно социологическо проучване, независимо от неговия мащаб. В опита си да открием какво разбират респондентите под доброволчеството – какво е или какво не е, кой го прави и кой не го прави, кои организации работят с доброволци и кои не, важно ли е изобщо да има доброволци и ценен ли е доброволният труд, са заложили различни предварително зададени категории в отделните въпроси. В този сегмент от допитването е допуснато участието на всички регистрирани респонденти, независимо дали са имали опит като доброволци или не. Прави впечатление почти пълното припокриване в отговорите на действащите доброволци и на регистрираните в изследването други граждани.

Какво е доброволчество?

На респондентите са предложени набор от често срещани доброволчески дейности, от които да отсеят онези, които не възприемат като присъщи на доброволческата активност. Безспорни доброволчески дейности, събрали отговорите на над 80% от анкетираните са – подпомагане на пострадали хора, грижа за болни и самотни хора, грижа за изоставени/болни деца, почистване на замърсени райони, предоставяне на безвъзмездни услуги и консултации засаждане на дръвчета. Най-разпознаваемата доброволческа дейност очаквано

е **„подпомагането на пострадали хора при бедствия, аварии и катастрофи“** – 93%.

Известно колебание (около 60 % са съгласни) има при отговорите – даряване на пари, дрехи, храни, кръводаряване, участие в ръководни органи без заплащане, набиране на парични средства за различни цели. Тези дейности са силно зависими от контекста, в който се извършват и в отговорите на респондентите е отразена тази корелация. Подобни дейности биха били доброволчество в определени условия, но същевременно се разминават с представата за доброволен труд в други. Така например, **„участието в ръководни органи без заплащане“** отговаря на формалните изисквания за определянето на дадена дейност като доброволен труд – едно физическо лице работи безвъзмездно за дадена организация или институция и предоставя своите компетенции, знания и умения. Твърде често обаче, подобна позиция предполага допълнителни привилегии, достъп до ресурси, включително властови и финансови, които далеч надхвърлят типичните стимули за доброволци, които по скоро поощряват приложеният от тях труд и/или целят трайното им ангажиране към каузата.

„Кръводаряването“ е друга форма на доброволчество, която е силно зависима от контекста. Вероятната причина кръводаряването да бъде в тази категория е твърде честата му обвързаност с нуждите на близки и роднини, което е го изключва от обсега на доброволството, изискващ адресатите на добрите дела да бъдат трети, несвързани лица. От друга страна, участието в организирани акции за даряване на кръв или пък регулярния личен ангажимент на много кръводарители, категорично се определя като доброволчество.

„Даряването на пари, дрехи и храни“ е дейност, която много често не изисква участие на терен от страна на даряващия. Възможно е да занесеш съответните продукти или дрехи до събирателен пункт и да нямаш никакво участие при тяхното сортиране и разпределение сред нуждаещите се. Значителна част от респондентите - 36%, не определят този вид участие като доброволчество.

В тази категория попада и **„набиране на парични средства за различни цели“**. Самата формулировка на тази дейност предполага твърде различни и силно зависими от контекста форми на проява. Липсата на кауза, към която да са насочени отговорите на респондентите, дава значителна свобода в интерпретациите. От друга страна обаче, отговорите на този въпрос показват известно подценяване на финансовата страна на доброволството. Има инициативи, които изискват набирането на значителен финансов ресурс, без който реалната работа на терен не би могла да се случи.

В отговорите на респондентите има категорично разграничаване на виртуалното от реално доброволчество. Отчитайки слабостите в подобна формулировка, виртуално доброволчество наричаме всяка форма на доброволен труд, която се осъществява във виртуалното пространство, в интернет. В рамките на изследването са заложени две дейности, които попадат в тази категория: **„подкрепа и застъпване за различни каузи в интернет“** – с 23% одобрение и **„създаване на тематични групи в социалните мрежи“** – с 21.3% одобрение. Въпреки, че се случва на оживени публични места, но все повече и в социалните мрежи, **„подписването на петиции и подписки“** също попада

в тази група. В по-голямата си част респондентите го определят като изразяване на гражданска позиция, която макар често да е в полза на трети страни или относно обществено значими казуси, е дейност от доброволен характер, но не от доброволчески характер. Едва 16% от отговорилите определят подписването на петиции и подписки като доброволчество.

В извадката доминира схващането, че доброволството не се случва на лист хартия или пред домашния компютър. Доброволческите дейности са реално, ангажирано участие на отделния човек или група от хора в дейности, адресиращи конкретни нужди или каузи. Подкрепата на каузи във формат LIKE/UNLIKE, създаването, поддържането и участието в тематични групи в социалните мрежи често е съпътстваща дейност, която е част от реална доброволческа инициатива и това обяснява до голяма степен отговорите на една четвърт от активните доброволци, избрали тези категории.

Няма разлика в начина по който мъжете и жените оценяват виртуалните форми на доброволчество. Интересно е поведението на възрастовите групи 51-60 години и над 60 години – над 30% от тях определят застъпване на каузи в интернет като доброволчество. Това надвишава отговорите на по-младите, но поради малкия дял на респондентите от високите възрастови групи, относителната тежест на тези отговори е ниска и не променя средното за извадката ниво.

Различие има и в отговорите на респондентите без доброволчески опит. Те много по-категорично отхвърлят виртуалните форми на доброволчество. Много нисък процент от тях – под 10%, определят инициативите в социалните мрежи като присъщи на тяхната представа за доброволството.

Кои хора участват в доброволчески инициативи?

Привържениците на екологични каузи и активните граждани участват най-често в доброволчески инициативи – това е усещането на преобладаващата част от респондентите. Доста често доброволци стават и религиозните хора, известните личности, учениците, студентите и родителите. Изненадващо е поставянето на известните личности в тази подгрупа. Популярни спортисти, певци или актьори често стават лице на благотворителни каузи, а цената на участието им остава скрита за публиката. Някои известни личности са изявени дарители или учредяват свои благотворителни организации. Съществува една сложна амалгама от PR, благотворителност и реално доброволчество, което характеризира тази категория.

Рядко в доброволчески инициативи се включват пенсионерите, безработните, заможните граждани и представителите на различни малцинства. Изследването не използва разпределение на респондентите по етнически или религиозен признак, не са въведени и социално-икономически категории като заетост или доходи. Тази методологична ограниченост не позволява проследяването на доброволческата активност в зависимостта ѝ от подобни фактори.

Никога или много рядко в доброволен труд полагат политиците - 83% от запитаните не допускат участието на политици в доброволчески акции. В това

твърдение мъжете са по-категорични в отговорите си от жените, а респондентите на възраст над 50 години са по-категорични от останалите. 100% от хората над 50 години, което е изключително рядко явление в проучванията, не припознават политиците като потенциални доброволци. Според тях политик и доброволец са несъвместими неща.

Очертаният профил на доброволците доста се доближава до профила на самите респонденти. Интересен факт, който се наблюдава в извадката е оценката, която респондентите дават на доброволците според тяхната принадлежност към определена социална категория. Зададени са 13 категории, които покриват различни възрастови, социални, икономически и ценностни показатели. Респондентите дават оценка за това кои хора участват в доброволчески инициативи на базата на своята субективна оценка, формирана от личен опит или мисловни нагласи. Анкетираните дават по-висок брой на доброволците в своята или близка възрастова категория, и съответно намаляват броя в останалите категории. Така например, по-младите респонденти поставят пенсионерите в най-слабо активната доброволческа група. По-възрастните респонденти (56%) от своя страна, не без голяма доза критичност към своето поколение, смятат че пенсионерите са доста активна социална група. Респондентите над 50 и над 60 години, считат учениците за доста по-пасивни в сферата на доброволчеството, от колкото ги определя останалата част от общата съвкупност.

Това не е изолирано явление, личният опит твърде често се превръща в общовалидна представа. Голяма част от младите доброволци са поканени и запалени за каузите от свои приятели, връстници, колеги, а сферите, в които най-често полагат доброволен труд, с изключение на екологичните акции, обхваща предимно представители на тяхното или предходното поколение. От своя страна, възрастните хора познават, срещат и работят с повече свои връстници-доброволци и отговорите им отчитат по-висока активност, каквато те познават от своя опит.

Кои организации най-често работят с доброволци?

В изследваната съвкупност доминира мнението, че работата с доброволци е запазена територия за гражданските организации - според 91% от отговорите. Друг безспорен лидер е Българския червен кръст събрал оценката на 93 % от анкетираните, а веднага след него се нареждат международните организации с 72,5 %. БЧК е изведен в отделна категория поради специалния статут на тази организация.

Веднага след изброените се нареждат социалните институции, религиозните институции с преобладаващо позитивни отговори. Респондентите са разделени в оценката си на уменията да привличат и работят с доброволци на университетите, спортните клубове, болниците, читалищата. Като нетипична е определена работата с доброволци за политическите партии, за общините и за училищата.

Има известни разлики в начина по който респондентите от чужбина подреждат посочените организации в скалата активно-слабо работещи с доброволци. Трите

ведещи организации за тях отново са БЧК, НПО и международните организации, за които те дават повече проценти от респондентите, които живеят в България. По-висока оценка за уменията си да работят с доброволци получават и религиозните институции, университетите, болниците, спортните клубове. Тези участници в допитването са раздвоени в мнението си за политическите партии. Така поставен, въпросът не изисква от респондентите да дават оценка за посочените институции само в български контекст и техните оценки са повлияни от наблюденията и опита, който имат в чужбина или в частност в страната, в която живеят в момента.

Нюанс в разпределението на данните по пол се наблюдава само в оценката на социалните институции, международните организации и политическите партии. Мъжете са разколебани в оценката си за международните организации, макар да преобладават положителните отговори. Много по-малък процент от тях определят и социалните институции като активно работещи с доброволци. По-голяма част от мъжете считат, че политическите партии **„никога“** или **„рядко“** включват доброволци в своята дейност.

Представителите на различните възрастови групи дават сходна оценка за доброволческата активност на посочените организации. Разлика има в отговорите на респондентите над 50 години, които дават по-позитивна оценка на международните организации и религиозните институции, и по-негативна на спортните клубове.

Резултатите от проучването не се разминават значително с действителността. Доброволчеството е широко разпространена практика в дейността на гражданския сектор на местно или международно равнище и трудно си намира място в публичния. Към гражданския сектор причисляваме и религиозните институции и читалищата, отчитайки спецификите на тяхната дейност. Общините, учебните заведения, болниците и социалните институции са доставчици на социални услуги и много по-малко разчитат на доброволци за осъществяване на своите текущи дейности. Организираните от тях доброволчески инициативи, доколкото има такива, са спорадични и периферни спрямо тяхната основна дейност.

Подобно на политиците, поведението и на политическите партии е оценено доста негативно в контекста на доброволчеството. Политическите партии на практика въвличат своите членове или симпатизанти като доброволци спорадично по време на предизборните кампании или регулярно в дейността на партийните клубове. Съществуването на подобни практики не печели доверието на респондентите – съществуващиъте анти-политически, а не аполитични обществени нагласи са дали своето отражение.

Защо доброволците в България са малко?

Няма национално представително проучване или статистика на годишна база за реалния брой на доброволците в страната. Вероятно такава не е възможна. Много доброволчески инициативи остават скрити за медиите, статистиката, доколкото има такава, или не попадат в отчетите на големите доброволчески мрежи. Допускането за преобладаващо малкия брой на хората, полагащи

доброволен труд в България, правим на база на дългогодишния опит в тази област на няколко водещи доброволчески организации. Валидността на това допускане е потвърдена и в отговорите на респондентите. В изследването е проверено каква тежест за ниското ниво на доброволческа активност имат няколко категории фактори – ценностни, социални, икономически и инфраструктурни.

Най-съществената причина според анкетираните за малкият брой доброволци в страната е **„отчуждението и липсата на съпричастност между хората“**. Този фактор е водещ за всички респонденти, независимо от техния пол, възраст, образование, местоживеене. Отчуждеността е посочена като главна причина от половината мъже и от 44% от жените. Същевременно, относителната тежест на този фактор е в пряка зависимост от възрастта на анкетираните – той е ключов за 39% от респондентите между 14 и 19 години, за 42% от респондентите между 20 и 30 години и за 55,8% от респондентите над 50 години.

Фиг. 3. Доброволци в България.

При анализа на съществуващите нагласи, влияещи на мотивацията и понижаващи желанието за включване в доброволчески инициативи, са засегнати два основни аспекта – ценността на отделеното време за безвъзмезден труд и ценността в приноса на отделния човек. Загубата на време е особено силен

фактор при по-младото поколение и е посочено от 33.6% от респондентите на възраст 14-25 години. Този фактор е с много малка тежест при възрастните хора и едва 6% от респондентите над 50 години са го посочили като значим. Усещането за потенциал и полезност на отделния човек сближава двете възрастови групи, но не значително – 34% от младежите и съответно 21% от по-възрастните. При ранжиране на факторите по тежест, усещането за полезност е на второ място при младежите и на шесто при възрастните хора.

Вече има изградена относително стабилна инфраструктура за доброволчеството в България. Разработени са няколко успешни платформи за свързване на организации и каузи с желаещи да се включат на доброволни начала. Съществуват по-големи или по-малки доброволчески мрежи, които чрез редовна комуникация със съответните координатори, получават регулярна информация за належащи нужди, за постоянни или спорадични доброволчески акции. И все пак, за една трета от анкетираните, липсата на механизми за свързване на нуждаещи се и желаещи да помогнат е съществен фактор, възпрепятстващ включването на повече доброволци. Този фактор е от изключително значение за двете възрастови групи над 50 и над 60 години и е посочен от 52,5 % от тях. За сравнение, едва 25% от младежите отчитат липсата на подобни механизми.

Поведението на изследваната съвкупност по този въпрос има две възможни интерпретации. От една страна, по-възрастните хора познават и ползват по-малка част от съществуващите платформи, а от друга, в платформите преобладават организираните доброволчески инициативи и в тях няма място, където самите нуждаещи се или техни близки да споделят. Ролята на медиатор в това отношение често имат медиите чрез тематични репортажи и разказани лични истории. Усещането за недостатъчност на каналите за свързване на нуждаещия се и желаещия да помогне остава силно. Настоящото изследване не ни позволява да направим извод за това кой от двата аспекта е по-важен за респондентите – липсата на механизъм да бъде регистрирана конкретна нужда или липсата на механизъм тази информация да стигне до потенциалният доброволец.

В този въпрос е проследено и отношението на респондентите към ролята на ключови институции за развитието на доброволчеството в България – семейство, училище, църква, бизнес и индиректно държавата. С много близко стойности на първо и второ място са поставени семейството (31.6%) и училището (29%). Ролята на училището е особено важна за респондентите, които живеят в чужбина. С най-малки очаквания са натоварени религиозните институции 2.26%, като този процент е малко по-висок при хората над 50 години – 5%.

Икономически фактори като бедност, безработица, имат по-малка тежест спрямо социалните и ценностните – около една четвърт от анкетираните отчитат съществуваща корелация между жизнен стандарт и доброволчество. Подълбокия разрез на тази група дава интересна картина. Само 5% от респондентите над 50 години считат, че икономическите фактори са от значение, докато този процент е пет пъти по-висок при младежите от 14 до 25 години, както и при респондентите от чужбина.

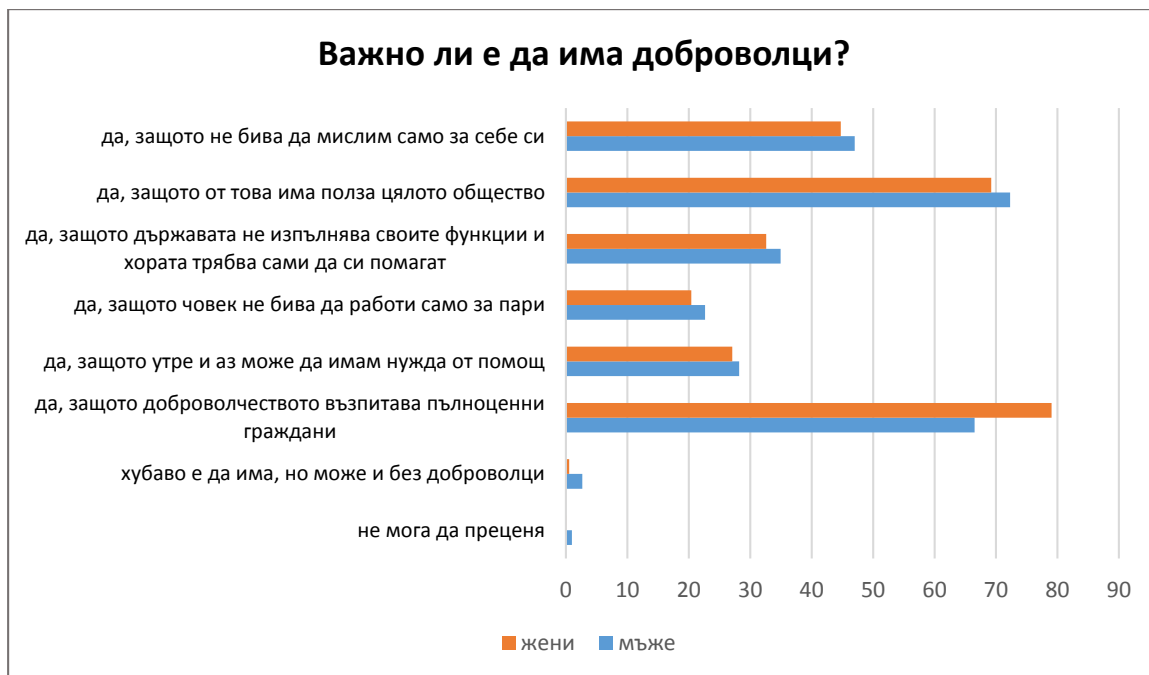
Отношението на бизнеса като фактор за развитието на доброволчеството измерваме в два основни аспекта – **„доброволческият стаж като предимство**

в професионалната и трудова кариера" и **„отсъствието от работа заради участие в доброволчески инициативи"**. Неодобрението на работодателите за участие на техните работници в доброволчески акции е отчетено като съществен фактор от 17,4%. По-малко от 12% от анкетираните отчитат ниската тежест на доброволния труд в рамките на професионалната биография. Прави впечатление, че въпреки ограничен брой възможни отговори на този въпрос /до три/, респондентите в чужбина дават по-голяма тежест на зависимостта доброволчество-кариера и 16.4% от тях са посочили този фактор като съществен за малкия брой доброволци в България.

В България няма отделен закон, който да регламентира полагането на доброволен труд и тази сфера се регулира през няколко други нормативни акта. Отсъствието на регламентирана законова уредба, и индиректно на държавата като регулатор, е важен фактор за развитието на доброволството в страната според една пета от участниците в допитването. Тази нагласа е силно зависима от възрастта на респондентите. Една трета от тези над 50 години определят липсата на **„правила за защита и насърчаване на доброволството"** като важен фактор, като този процент намалява пропорционално на възрастта и достига до 19% при най-младите.

Оформят се два мисловни модела. Единият акцентира върху външни фактори – механизми за свързване на нуждаещите се и желаещите да помагат, разписани правила и институционализиран подход за насърчаване на доброволството и е по-разпространен сред респондентите над 50 и над 60 години и преобладава при жените. Другият мисловен модел извежда на преден план фактор време като ценност от гледна точка на неговото пълноценно използване, акцентира върху потенциала на отделния човек и приносът му към обществото отвъд личната житейска перспектива, отчита влиянието на икономическите фактори – високият жизнен стандарт „освобождава“ хората от бремето на ежедневните насъщни потребности и ги прави по-отворени към другите, по-съпричастни и готови да помогнат. Тези нагласи преобладават при по-младите респонденти и при живеещите в чужбина, по-отчетливо са изразени при мъжете.

Допълнителна представа за различните нагласи и светоусещане на изследваната съвкупност дават отговорите на въпроса - **Важно ли е да има доброволци?** /фиг. 4/ За преобладаващата част от респондентите доброволството е социално явление, касаещо самото съществуване на социума. Доброволството дава на нуждаещия се и възпитава даващия, стимулира регулярното „излизане“ извън руслото на личната житейска перспектива, напомня принадлежността към по-голямата социална група, отвъд семейството и приятелския кръг. Нещо повече, доброволството е характерна черта на високата гражданска култура, то **„възпитава пълноценни граждани"** според 79 % от жените и 66% от мъжете.

Фиг. 4. Важно ли е да има доброволци.

За една пета от анкетираните, доброволчеството е своеобразна девиация на социалния живот, която компенсира слабостите в публичния сектор. Ако продължим тази логика, доброволчеството ще изчезне, ако държавата успешно изпълни своите функции като регулатор на общественения сектор. Тази група напълно съответства на разпределението по възраст, образование и местожителство, характерно за извадката, а броят на мъжете леко изпреварва този на жените. Няма особености в нейното поведение в отделните сегменти на изследването. Нейните естатистики нагласи не са ясно очертани и тя никак не е единодушна по отношение на необходимостта от специализирано законодателство в областта на доброволчеството. Респондентите от тази група проявяват по-силни убеждения за необходимостта от държавно финансиране на доброволческите инициативи, но повече от останалата част от съвкупността са убедени, че закон за доброволчеството ще постави излишни ограничения пред развитието на това явление.

Твърде вероятно тази група се формира от съществуващи, макар и невинаги аргументирани нагласи за неефективността на публичните институции. Но от друга страна съществува усещането, че много доброволчески инициативи са следствие на лоша или неефективна държавна политика, като например броят на децата в институции, за които голяма част от участниците в изследването полагат доброволни грижи. Повишената ефективност на държавните и общински власти вероятно ще редуцира необходимостта от „компенсираща“ доброволческа дейност в някои сфери или ще намали числеността на определени социални групи, които най-често са обект на подпомагане от страна на доброволците в България, но едва ли ще повлияе на други сфери привличащи активно доброволци, каквито са културните и спортни събития например. Практиката показва, че в страните, които са сочени като образец за ефективни публични политики, броят на доброволците не намалява.

4. Поведение на доброволците.

Втората част от изследването допуска участието само на действащи доброволци. Попадналите в извадката случайни граждани са извадени от общата съвкупност чрез блокиране на достъпа до втората част от въпросника. Обемът на извадката в този случай е **2726 души**. Основни акценти са поставени върху поведението на действащите доброволци и факторите, които го обуславят. Съществено внимание е отделено на каналите, по които до доброволците достига информация за съществуващи или стартиращи доброволчески инициативи, за индивидуални нужди, които да бъдат адресирани.

4.1. Как се става доброволец?

Много различни като дължина и настилка житейски пътеки превръщат хората в доброволци. Първоначалното участие в доброволческа инициатива е станало чрез посредник при 76.7% от участниците в допитването. Само 6.2% са започнали доброволческата си практика чрез организирани от самите тях инициативи. За една значителна група от доброволците (17.1%) ключов фактор е личния житейски опит. В тази група попадат респонденти от всички възрастови и образователни категории.

Фиг. 5. Първоначално участие в доброволчески инициативи.

Пристъпване към непознатото чрез човек, когото познавам е често срещан модел на поведение. Най-голямата част от доброволците са привлечени от свои приятели, роднини или колеги – 22.5%. Печатните и електронни медии, включително интернет, са имали медиаторска роля за 21% от анкетираните. Образователните институции са ангажирали за първи път в доброволчески кампании 16.2% от респондентите. Преобладаващият възрастов профил на извадката (20-40 години) рефлектира върху данните и регистрира повишена доброволческа активност в училищата и университетите. Ангажирането на все повече фирми в сферата на корпоративната и социална отговорност е привлякло нови 4% от доброволците. Едва 1.4% от анкетираните са декларирали опосредстващата роля на някаква религиозна общност като ключова за доброволческия им стаж. Религиозните институции трудно мобилизират доброволци извън състава на своите енориаши.

Ниският брой респонденти над 50 години не позволява да бъдат направени категорични изводи за явлението **„задължителен доброволен труд“** от периода 1989 г. и неговото значение за формирането на доброволчески навици и нагласи. Индиректното влияние на това явление може да бъде търсено през сравнително ниската подкрепа на семейната и училищна среда, която изследването регистрира, но изводите не са категорични.

4.2. Канали за информация и разпознаваемост на съществуващите платформи.

Значението на каналите за информация в сферата на доброволчеството е безспорна. Освен огромното им значение за мобилизирането на нови доброволци, те са регулярни посредници между каузата/нуждата и доброволеца и изключително важни фактори за поддържане на доброволческата активност независимо от интензитета.

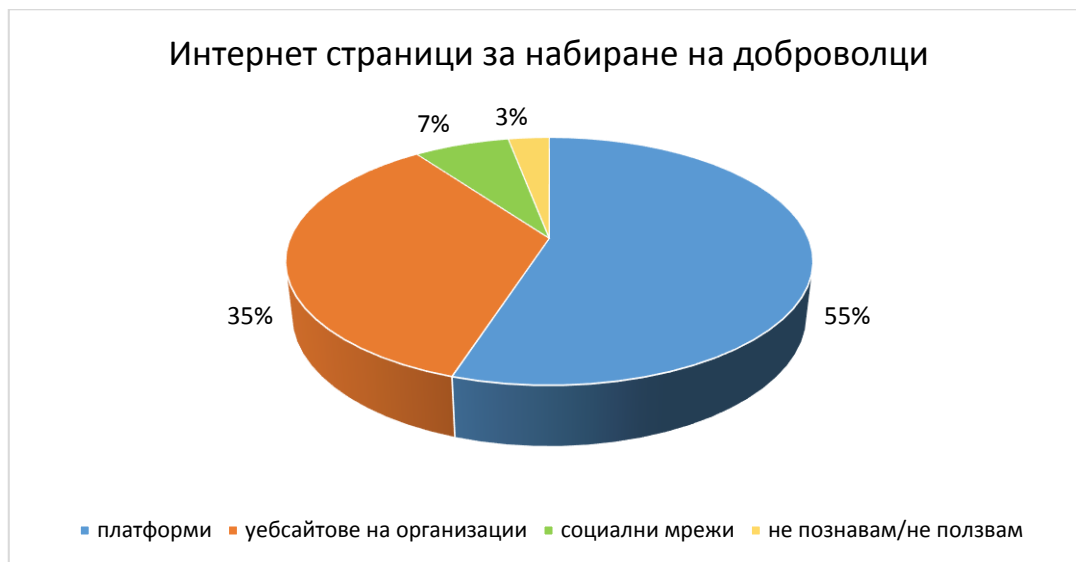
На въпроса **„От къде се информирате за доброволческите инициативи, в които участвате?“**, най-голяма част от респондентите посочват социалните мрежи – 68.4%. Други 40% посочват специализираните сайтове за доброволци или т.нар. платформи за намиране на доброволци. Значението на виртуалната мрежа е много голямо. Други 7% от действащите доброволци получават информация за инициативи или каузи в своята електронна поща чрез различни бюлетини, за които са абонирани.

На второ място се нарежда близкия приятелски или професионален кръг. 47.5% от респондентите разчитат на своите приятели като достоверен източник, но и филтър за доброволчески новини, като за мъжете този процент е по-висок - 52%. На колеги и съученици за осведомяване се доверяват почти 21% от респондентите.

21.5% от действащите доброволци, участвали в проучването, са включени в доброволческа мрежа. 60% от тази група са доброволците с висока интензивност на участие на месечна или седмична база.

За една малка, но не незначителна част от доброволците, каналите за информация не са от значение. **„Не търся информация, тя ме намира“** отговарят 12.3% от запитаните. Каузата сама ще достигне до теб, важното е да си готов да се включиш, е нагласа, която има своята ценностна и поведенческа конструкция.

Фигура 6 демонстрира разпределението на гласовете по въпроса **„Кои интернет страници за набиране на доброволци познавате?“**.

Фиг. 6. Интернет страници за набиране на доброволци.

За разлика от преди 5 години, към момента на изследването и то в български контекст, са изградени няколко инфраструктурни платформи за набиране на доброволци. Платформи за набиране на доброволци са интернет страници, разработени специално или предимно за свързване на каузи и съмишленици в сферата на доброволчеството. В контекста на изследването и според отговорите на участниците в него, в тази категория попадат: TimeHeroes, сайта на Националния алианс за работа с доброволци, Информационен портал на неправителствените организации в България, страницата на Си Ви Ес България /CVS/, страницата на Европейската доброволческа служба /EVS/ и страницата на Сдружение „Доброволци България“. При анализа на резултатите следва да се отчете влиянието на каналите, които допитването използва за достигане до целевата група.

Безспорен фаворит по разпознаваемост е **TimeHeroes.org**. Платформата е посочена на първо място от над 70% от респондентите. Ясният профил и достъпност на подобен посредник между каузата и съмишлениците, печелят симпатиите на значителна част от доброволците.

На второ място при платформите се нареждат **ngobg.info** и **nava.bg**, посочени от около 8% от анкетираните. Макар и в по-малка степен, източник на информация, особено за младежите, са платформите **cvs-bg.org** и

europaveoluntaryservice.org. Страницата на „Доброволци България“ **volunteer-bg.org** събира около 1% от отговорите на всички нива, вероятно защото авторите ѝ не я поддържат достатъчно и в нея липсва актуална информация.

Прави впечатление доста честото споменаване на платформи с международен обхват като: **dosomething.org**, **worldwidehelpers.org**, **do-it.org**, **volunteermatch.org**. Тези платформи са избирани не само от респонденти в чужбина и демонстрират един все по-често срещан международен аспект на доброволческата дейност, достъпен за младото поколение доброволци и насърчаван от различни европейски и международни програми.

От 2011 г. функционира и платформа за благотворителност, социални дейности и добротворчество, насочена към мобилизиране на религиозни общности и отделни хора – **milostiv.bg**. Тази платформа е сочена като източник на информация от респондентите с религиозни нагласи.

Интернет страниците на отделни организации се нареждат на второ място при каналите за информация в интернет. Респондентите посочват страници на организации, които познават, и които работят в сферата, където те самите полагат доброволен труд. Примерите за това са много: доброволците в екологични каузи изреждат сайтове на екологични организации, участниците в доброволчески инициативи, свързани с майчинство и кърмене посочват страниците на работещи в тази област организации и пр.

В категорията на интернет страниците попадат и сайтове на различни инициативи, които са по-разпознаваеми от неправителствените организации, които стоят зад тях. Такива са Holiday Heroes, инициативата „Подари книга“ и др.

Делът на социалните мрежи, като средство за набиране на доброволци, е по-нисък от делът им като средство за лична информация. В тази категория попадат лични страници на доброволчески групи, които се мобилизират и координират през социалните мрежи и профили на неправителствени организации или отделни техни инициативи.

4.3. Поведение на доброволците – участие, роля, сфера.

Интензитета на участие в доброволчески инициативи на включените в изследването доброволци е сравнително висок. Почти половината от респондентите (49.6%) участват регулярно, макар и с различна интензивност - един, два или три пъти годишно. Само 10% се включват спорадично и през по-дълги периоди от време – веднъж на няколко години, а 8% са били доброволци само веднъж към момента на допитването.

32.5% от респондентите участват много редовно в доброволчески инициативи – ежесечно и дори ежеседмично. Тази група заслужава повече внимание. Нейните представители напълно припокриват разпределението по пол, възраст, местожителство и образование на цялата извадка. Нагласите и представите им за същността на доброволчеството също не ги отличават от останалите. Редовните доброволци покриват целия спектър от сфери и целеви групи,

зададени в проучването, като прави впечатление, че почти винаги посочват повече от една област на доброволчество. Повече от останалите респонденти, почти 60% от тях, се проявяват в грижите за деца и младежи, а над 40% в социалните дейности; по-малко от останалите участват в акции за опазване на околната среда. Вероятно защото самите те отделят значителен времеви ресурс за участие в доброволчески инициативи, тези респонденти определят факторът време като много по-съществено препятствие пред онези, които съзнателно избират да не са доброволците. Доброволството, така както те го практикуват и разбират, изисква траен ангажимент и заделено време. Респондентите в тази група проявяват два пъти повече самоинициатива от останалите и сами са стартирали и организирали първата си доброволческа проява, най-често водени от свой житейски опит. 15.5% от тях продължават да практикуват солови доброволчески акции и в момента. Приблизително два пъти по-често от средното за извадката, тези доброволци заемат лидерски позиции като членове на организационни екипи или отговорници на доброволчески групи, когато участват в по-мощабни доброволчески инициативи. Около 40% от респондентите в тази група са част от различни доброволчески мрежи. Корелацията честота на включване - лидерство е много ясно очертана в тази подгрупа.

По отношение на ролята в структурно-организационен план, в която най-често се намират доброволците, изследването извежда категорични резултати - участници в съществуващи инициативи са 86% от анкетираните, а инициатори са около 17%. И както вече казахме, тези, които за първи път са имали доброволчески опит именно като сами са иницирали доброволческа инициатива, остават трайно ангажирани и досега с много висока интензивност.

По отношение на сферата на дейност, най-често приносят на доброволците е в различни по мащаб и локация инициативи насочени към **децата и младежите - 49%**. След тях се нареждат следните категории: **социални дейности (33.5%), културни събития (30.4%), екология (29.9%)**. Сходно е нивото на участие в доброволчески дейности, свързани с природни бедствия и кризисни ситуации, дейности в общността/квартала и грижата за животни, всички те събират между 12 и 15%.

Под 10% от респондентите доброволстват в области като помощ за болни или възрастни хора, спортни мероприятия, защита на човешките права и подпомагане на бежанци и мигранти. В предоставената възможност респондентите сами да посочат сфери, в които най-често полагат доброволен труд доминират две направление: кръводаряване в отговорите на мъжете и кърмене и майчинство в отговорите на жените. Различие в отговорите, в зависимост от пола, има и в няколко други сфери. Мъжете се включват много по-често в дейности, съпътстващи бедствия/кризи и спортни събития, а жените много по-често участват в различни социални дейности, дейности с деца и младежи и грижа за животни.

4.4. Поведение на доброволците - фактори за участие и неучастие.

Поведението на действащите доброволци е разгледано в няколко аспекта – избор, степен на удовлетворение, фактори за участие или въздържане от участие.

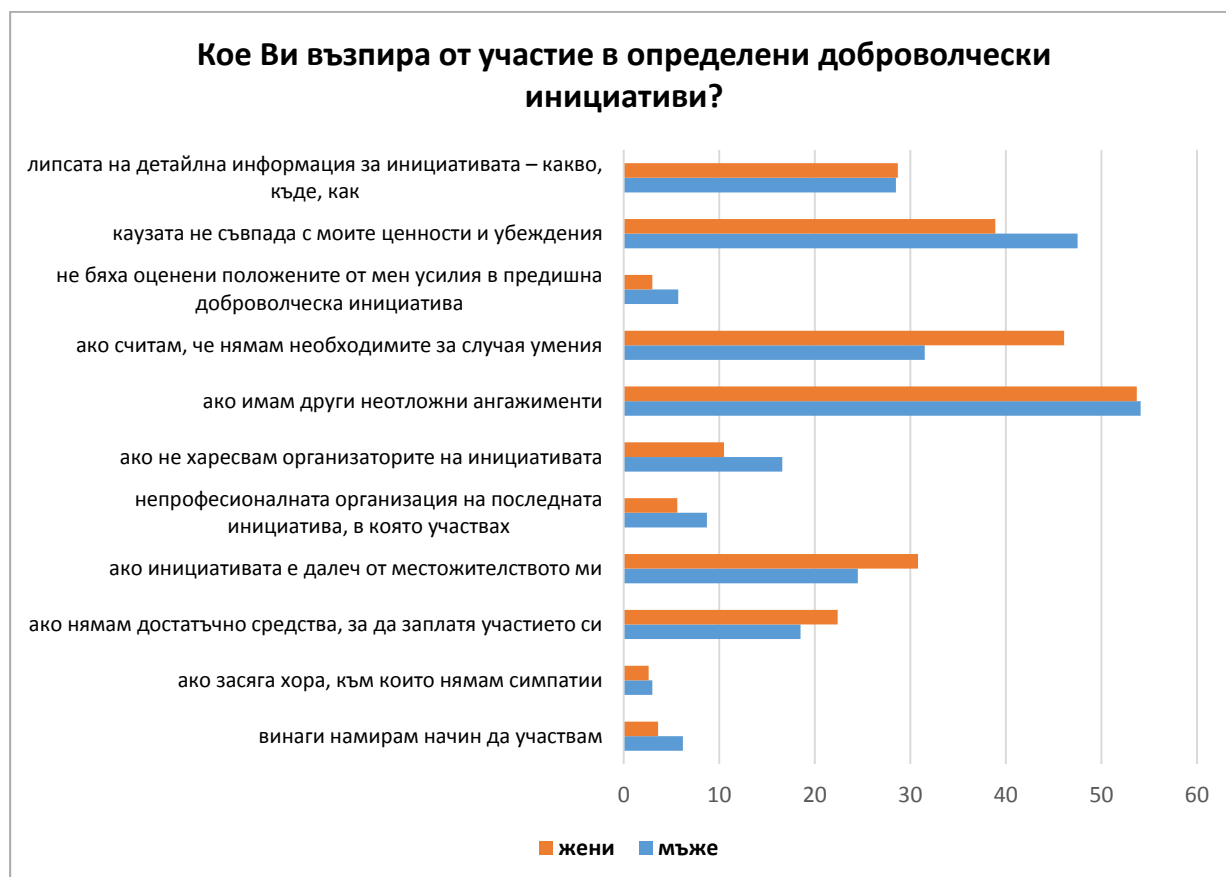
Фиг. 7. Фактори при избор.

Ценности и умения предопределят избора на доброволческа инициатива, в която доброволците желаят да се включат. За две трети от респондентите съвпадението на каузата с личния светогледен модел е от най-съществено значение. Към него се надгражда и интуитивното усещане за стойността на личния принос, без да пренебрегва рационалната самооценка на знания, умения и опит. Тази сложна амалгама от ценности, мироглед, интуиция и способност за рационална аргументация, моделира поведението на преобладаващата част от доброволците и е по-видима в отговорите на жените. За 26% от общия брой на мъжете аргументацията на избора да участват в определени доброволчески инициативи е много по-рационална и зависима от конкретните обстоятелства. Тази подгрупа прави предварителна преценка на евентуалния ефект от своето участие, мотивира се ако сред участниците има намира приятели, търси допълнителни информация за организаторите на инициативата.

Броят на засегнатите или нуждаещите се от помощта на доброволците, както и присъствието или отсъствието на близки и роднини сред тях, не е стимулиращ фактор за участниците в допитването. Заделеното време за доброволен труд е оправдано, независимо от това дали се помага на един човек или на стотици

хора, независимо дали има емоционални връзки с нуждаещите се или няма такива.

И все пак, едва 4% от доброволците се включват винаги и на всяка цена във доброволческите инициативи. Има много и съществени фактори, които възпират или възпрепятстват участието на останалите. За целите на анализа и отчитайки контекстуалните граници на подобно разграничение, разделяме факторите на вътрешни и външни. Фигура 8 онагледява влиянието на двете групи фактори върху поведението на доброволците.

Фиг. 8. Възпиращи фактори.

Вътрешни фактори.

Тази група фактори са по-скоро субективни ценностни бариери или обстоятелства от ежедневието на доброволеца, които го възпират от участие. Заедно с ключовият фактор „**време**“, тук отново доминира припознаването на каузата и оценката на личните умения. Едни и същи фактори и мотивират, и възпират включването. Към тях следва да добавим и високото ниво на личен принос, което доброволците демонстрират – почти 22% от доброволците не участват в определени инициативи, защото нямат достатъчно финансови средства, с които да го обезпечат. В много по-малка степен отражение върху поведението има неодобрението на организаторите на инициативата – 11.5%, лош предходен опит, свързан най-вече с недостатъчна оценка на положените

усилия – 3.5%, и с най-малка тежест е липсата на симпатии към целевата група – 2.7%.

Цветната диаграма на фиг. 8 онагледява разпределението на факторите според тежестта им за мъжете и съответно за жените. При разпределението на данните по възраст има две отклонения от средните стойности за извадката: факторът време се нарежда едва на пето място при респондентите над 50 години, а

Външни фактори.

Външните фактори засягат аспекти извън субективно-ситуационната казуистика. Тук водещо значение и еднаква тежест имат липсата на детайлна информация за доброволческата инициатива и мястото на нейното провеждане. Една трета от респондентите посочват тези два фактора като пречателни за тяхното участие. Мобилността е много по-ограничена при респондентите над 50 години и при жените, а ясната и конкретна информация е от най-съществено значение за респондентите между 30 и 40 години и доброволците, които няколко пъти в годината се включват в различни инициативи. Само за 6% от анкетираните лошият предходен опит, свързан с непрофесионална организация на дадена инициатива, е причина за отказ от участие.

Освен добро дело, насочено към човек в нужда или в беда, доброволството е и своеобразно житейско училище за участниците в него. Личното/духовно удовлетворение от постигнатите резултати е съществен фактор, който моделира поведението на доброволците и е посочен от 67% от участниците в допитването. Усещането за полезност се нарежда на второ място с 58%. За една четвърт от доброволците доброволството е пространство за нови познанства, школа за допълнителна квалификация и безценен житейски опит.

Допълнителните стимули за насърчаване на доброволческата дейност като безплатен достъп до културни/спортни събития, възможност за пътуване или друго, имат незначителна стойност дори за доброволците, които полагат доброволен труд предимно в сферата на културата и спорта.

Не само работодателите, както беше отбелязано в предходната глава, но самите доброволци не гледат на доброволния труд като предимство при намиране на работа. Доброволството не е разпознато и като място за практикуми, свързани с прилагането на определена бъдеща професия. Оценката на ролята и мястото на образователните институции в този процес е извън рамките на настоящето изследване.

4.5. Влияние на средата.

Влиянието на социалната среда върху поведението на доброволците е безспорно макар да има различна стойност в личностен план. В изследването са разгледани два аспекта – влияние на средата върху мотивацията на доброволеца и от друга страна, влияние на доброволеца върху социалната среда.

Над 90% от респондентите са заобиколени с доброволци, най-често част от собствения им приятелски кръг. Една трета от респондентите имат съмишленици в своето семейство.

Много малка група доброволци /около 7%/ споделят, че няма доброволци в тяхното обкръжение или че те нямат информация за това. Преобладаващата част от тези доброволци са станали такива поради личен житейски опит. В процентно отношение те имат много малък доброволчески опит и са участвали само веднъж в доброволческа инициатива. Тези респонденти проявяват самоинициатива, но предимно се включват в организирани доброволчески мероприятия. Една трета от тях, т.е. двойно повече от средното за извадката, не споделят за своя доброволчески опит с останалите.

Фиг. 9. Реакция на околните.

Каква е социалната среда – мотивираща, подкрепяща или враждебна и как това влияе върху поведението на доброволците и интензитета на участието им в доброволчески инициативи, илюстрира фигура 9. Негативните реакции на околните, под една или друга форма, са отчетени от 25% от анкетираните. Позитивните реакции – поздравления, насърчение и дори възхищение преобладават и са посочени от 49%. Жените са по-убедителни в своите разкази за доброволчески опит и успяват в по-голяма степен от мъжете да провокират интерес от страна на слушателите за включване в доброволчески инициативи.

Интересно е как негативната реакция влияе на поведението и мотивацията на доброволците. С подобна оценка на околните се сблъскват представители на всички възрастови категории. Идентично спрямо профила на извадката е разпределението им по пол, местоживеене и образование. Най-често срещаната реакция към доброволчеството, която вероятно усещат и върху себе си, е пренебрегването на смисъла, каузата, човека и калкулирането единствено на

отделеното за целта време - наивно е да се губи време за участие в доброволчески акции. Впечатляващо е, че в нито един от сегментите на проучването, тази подгрупа не демонстрира различно поведение. Въпреки преобладаващо негативните реакции, с които тези доброволци се сблъскват, те възприемат доброволчеството като важно и необходимо за съществуването на обществото като цяло, участват със същата честота и заемат идентични роли в доброволческите акции.

Не споделят на околните за своето доброволчество около 16% от участниците в допитването. Тези респонденти са повече сред възрастовите групи над 30 години и броят им расте пропорционално на възрастта. При възрастовите групи под 30 години се наблюдава същата зависимост но в обратна посока – броят им намалява с намаляването на възрастта. Те са още по-чувствителни от останалите към съществуващото отчуждение в обществото, и в по-голяма степен намират съществуващите механизми за свързване на нуждаещи се и желаещи да помагат за недостатъчни. Тези хора много по-често стават доброволци, водени от личен житейски опит или провокирани от съобщение в пресата или интернет. Малка част от тях се включват на седмична или месечна база, повечето участват по няколко пъти в годината в различни доброволчески инициативи.

5. Нагласи към необходимостта от регламентиране на доброволческа дейност.

Последната част от изследването обръща специално внимание на нормативната уредба, касаеща полагането на доброволен труд в България. Към настоящият момент този вид дейност се споменава в няколко нормативни текста: Закон за управление при кризи от 2005 г. и няколко алинеи от Кодекса на труда. През 2006 г. по инициатива на Български център за нестопанско право е изготвен проект на отделен закон за регламентиране и защита на доброволния труд – ***Закон за доброволчеството***. В изследването са проверени нагласите на действащите доброволци към подобна инициатива.

Доброволчеството изглежда по различен начин през погледа на действащите доброволци и през погледа на организациите, работещи със доброволци или за развитие на доброволчеството. Организациите се сблъскват с много и различни, понякога трудно решими казуси в своята дейност. Под формата на казуистика е потърсено и мнението на участниците в изследването. Предложени са няколко често срещани казуси в доброволческата сфера като участие на малолетни доброволци, защита на доброволците по време на доброволческите инициативи, злоупотреби от страна на доброволците с гласуването им доверие или с представители на целевата група, финансово обезпечаване на доброволческата дейност.

Отговорът на въпроса за необходимостта от специален закон за доброволчеството не е лесен и еднозначен. Това се вижда и в отговорите на участниците в проучването. От една страна, доброволчеството е сложна и многопластова материя, често спорадична, понякога хаотична, която трудно би могла да се обхване от един нормативен акт, и чиято именно неподреденост и непринуденост мотивира и задържа немалка част от действащите доброволци.

От друга страна, въпроси като може ли да се отсъства от работа заради участие в доброволческа инициатива, кой носи отговорност ако нещо се случи с доброволеца, докато полага доброволен труд, трябва ли организациите да включват непълнолетни доброволци в своите проекти и много други, са част от ежедневната доброволческа практика и перманентно търсят своето решение.

Една трета от анкетираните не допускат некоректно поведение на доброволците при полагане на доброволен труд. Това са несъвместими неща, особено според респондентите жени. Отговорността за поведението на доброволците е разпределена неравномерно между организаторите и изпълнителите, в контекста на организирани доброволчески инициативи. Респондентите демонстрират високо чувство на лична отговорност за поведението си. Почти 80% от тях смятат, че личният избор да бъдеш доброволец, върви паралелно с поемане на отговорност за последващото поведение и конкретни постъпки. В зависимост от контекста на определена инициатива, доброволците приписват макар и много малка отговорност на общините, на чиято територия се извършва дейността или на институциите, в чиято сфера на действие попада инициативата. Отговорността на държавните и местни власти е сведена до минимум /около 5%/. Доброволчеството се случва между хората, независимо от публичните институции. Някои доброволци са по-склонни да приписват отговорност на хората, потърсили тяхната помощ, отколкото на институциите.

Усещането за лична отговорност намалява по отношение на превантивните и технически мерки за защита на доброволците. Над 70% от респондентите считат, че организаторите следва да осигурят необходимите предпазни средства, а други 22% очакват организаторите да застраховат доброволците срещу злополука. Тези данни са силно зависими от сферата на дейност, в която респондентите полагат доброволен труд. Има по-безопасни и по-рискови форми на доброволчество, има спонтанни и предварително планирани инициативи, има кризисни ситуации. Но когато има явен организатор, доброволците очакват от него да осигури предпазни средства и да вземе необходимите предпазни мерки. И все пак, за 38% от респондентите отговорността е споделена и те считат, че всеки доброволец следва сам да се погрижи за своята защита преди или по време на своето участие. Тази нагласа е много по-характерна за мъжете респонденти. Потребността от някаква форма на защита е занижена и при респондентите под 30 години, именно защото те най-често участват в дейности свързани с деца и младежи, културни и еко-мероприятия, а най-малко в кризисни ситуации, свързани с бедствия или аварии.

Казусът с участието на непълнолетни в доброволчески инициативи разделя на две групи участниците в изследването. Половината са категорични, че **„доброволчеството трябва да се насърчава от най-ранна възраст“**, а другата половина поставят различни ограничения пред непълнолетните, без

това да отхвърля тяхното участие. Този баланс е нарушен единствено при възрастовата група между 30 и 40 години, където участието на непълнолетните е обвързано с много повече условия. В тази група вероятно преобладават родители и това оказва влияние на отговорите. Интересно е, че при респондентите над 40 години, този баланс е нарушен в обратна посока – в полза на ранното участие. Нямам разлика в начина, по който мъжете и жените разглеждат този казус.

Финансовото обезпечаване на участието в доброволчески инициативи в много по-голяма степен сегментира извадката. Цената на участието и начина за нейното заплащане е различен в различните сфери на полагане на доброволен труд и силно зависим от контекста на всяка отделна инициатива. Това са отчели и преобладаващата част от респондентите в своите отговори. За разлика от предходните казуси, отговорността на самите доброволци да поемат разходите, свързани с участието им, когато такива се налагат, намалява значително. Доброволците са по-готови да поемат отговорност за своето поведение, по-склонни сами да си осигурят защитни средства, но предпочитат друг да плати за транспорт, храна или нощувка, когато дейността налага подобни разходи. Най-често тази отговорност е прехвърлена върху организаторите на инициативата – 45% са посочили този вариант. На практиката да се събират дарения от съпричастни или възпрепятствани да се включат граждани, паралелно с участието на доброволците, дават своята подкрепа 31% от анкетираните. Само около 5% считат, че някакво финансово участие следва да се търси от поискаралите помощта на доброволците или чрез различна форма на финансова компенсация от страна на работодателите. Едва според 9%, доброволството не бива да бъде обвързано с финансови средства.

Има една голяма група респонденти, които считат, че е необходимо създаването на **„държавен фонд за подкрепа на доброволството“**. 44% от анкетираните са посочили този вариант. Това значително се разминава с демонстрираната до този момент нагласа за доброволството като междучовешка дейност, в която ролята на институциите е ограничена. Паралелно с тази мисловна линия се развива и друга, препращаща към институционална намеса, например в усещането за училището, като възпитател на доброволчески дух.

За част от респондентите в тази група, мнението е провокирано от лични финансови затруднения, възпрепятствали участието им в доброволчески инициативи. Те по-често от останалите посочват този фактор като влияещ на участието им. За останалите, създаването на държавен фонд ще улесни и насърчи практикуването на доброволството в България.

В полза на държавната намеса при изграждането на цялостна законова рамка, в която да намерят решение посочените, а и много други казуси, гласуват по-голямата част от участващите в изследването доброволци. Отношението им към необходимостта от специален закон за доброволството е показано на фигура 10.

Фиг. 10. Закон за доброволчеството в България.

Респондентите намират директна връзка между законовата регламентация на доброволния труд и броя на доброволците. Тази констатация се разминава с относително слабата тежест на **„липсата на правила за защита и насърчаване на доброволчеството“**, като фактор обуславящ ниския процент на доброволците в България. От друга страна, нормативната рамка в почти еднаква степен е разпозната не само като допълнителна защита за действащите доброволци, но и като механизъм за контрол на организациите, които работят с доброволци.

Графиката онагледява преобладаващия брой на жените склонни да мислят в посока **„за закон“** и респективно, преобладаващия брой на мъжете, разпознаващи доброволчеството като неформална дейност, за която нормативната рамка е по-скоро ограничител, а не регулатор.

Възрастта, местожителството и образованието не оказват влияние при разпределението на респондентите в двете подгрупи – **„за закон“** и **„против закон“**. Доброволческият опит като интензитет на участие, роля или сфера на действие, също няма отражение. Макар и в невисока степен, в групата **„против закон“** доминира индивидуалната отговорност като водещ регулатор на доброволческите инициативи. Респондентите тук възлагат много по-голямо значение на личния принос на всеки доброволец, както за обезпечаване на собствената си безопасност, така и за самофинансиране на участието.

Мнението на участниците в изследването за необходимостта от специален закон, регламентиращ полагането на доброволен труд в България, не е експертно становище, подкрепено с необходимите анализи и проучвания в посочената област, не е фаза от законодателен процес. Това е светоусещане, което онагледява често срещаните нагласи в едно общество по отношение на всяка законотворческа дейност. Винаги има поне две групи: едната търсеца повече правила и повече системност, и другата, търсеца повече свобода и лична инициатива. В нашето изследване има и една трета група, която демонстрира трудността да се заеме категорична позиция в сложната законотворческа материя – около 14% от анкетираните, което е най-висока стойност за подобен отговор в изследването, казват че не могат да преценят.

ИЗВОДИ

Изследваната съвкупност е съставена от млади и високообразовани хора, преобладаващо жени, работещи или продължаващи своето образование, живеещи предимно в столицата и областните градове. Сред респондентите има български граждани, които временно пребивават или са трайно установени в чужбина. Те са действащи доброволци, участващи в доброволчески инициативи, както по настоящ адрес, така и трайно свързани с доброволчеството в България.

Въз основа на събраната и обработена информация могат да бъдат направени следните изводи:

- В изследваната съвкупност има ясна представа за същността на доброволчеството, независеща от наличието или отсъствието на доброволчески опит. За преобладаващата част от респондентите доброволчеството е социално явление, касаещо самото съществуване на социума. Доброволчеството дава на нуждаещия се и възпитава даващия, стимулира регулярното „излизане“ извън руслото на личната житейска перспектива, напомня принадлежността към по-голямата социална група, отвъд семейството и приятелския кръг. Участниците в изследването отчитат контекстуалната зависимост при определянето на определени дейности като доброволчество или не.

За една пета от анкетираните обаче, доброволчеството е своеобразна девиация на социалния живот, която компенсира слабостите в публичния сектор. Съществува усещането, че много доброволчески инициативи са

следствие на лоша или неефективна държавна политика и подобрената ефективност на държавните и общински власти вероятно ще редуцира необходимостта от „компенсираща“ доброволческа дейност в някои сфери или ще намали числеността на определени социални групи.

- В изследваната съвкупност доминира мнението, че работата с доброволци е запазена територия за гражданските организации и това значително се припокрива с действителността. Доброволчеството е широко разпространена практика в дейността на гражданския сектор на местно или международно равнище и трудно си намира място в публичния. Към гражданския сектор са причислени и религиозните институции и читалищата, отчитайки спецификите на тяхната дейност и статут.
- Доброволчеството все повече се случва през виртуалното пространство, въпреки че доминира схващането за доброволчеството като реално, ангажирано участие на отделния човек или група от хора в дейности, адресиращи конкретни нужди или каузи. Създаването, поддържането и участието в тематични групи в социалните мрежи често е съпътстваща дейност или само по себе си реална доброволческа инициатива.
- Доброволчеството все по-често има международен характер. Българските доброволците познават и използват международни платформи, участват в международни програми.
- Доброволчеството не зависи от образованието на доброволеца. В нито един от аспектите на изследването, степента на завършено образование не дава отражение върху поведението на респондентите.
- Най-съществената причина според анкетираните за малкият брой доброволци в страната е „отчуждението и липсата на съпричастност между хората“. Икономически фактори като бедност, безработица, имат по-малка тежест спрямо социалните и ценностните.

Оформят се два мисловни модела. Единият акцентира върху външни фактори – механизми за свързване на нуждаещите се и желаещите да помагат, разписани правила и институционализиран подход за насърчаване на доброволчеството и е по-разпространен сред респондентите над 50 и над 60 години и преобладава при жените. Другият мисловен модел извежда на преден план фактор време като ценност от гледна точка на неговото пълноценно използване, акцентира върху потенциала на отделния човек и приносът му към обществото отвъд личната житейска перспектива, отчита влиянието на икономическите фактори – по-високият жизнен стандарт „освобождава“ хората от бремето на ежедневните насъщни потребности и ги прави по-отворени към другите, по-съпричастни и готови да помогнат. Тези нагласи преобладават при по-младите респонденти и при живеещите в чужбина, по-отчетливо са изразени при мъжете.

- Училището и семейството са натоварени с най-големи очаквания за възпитаване на доброволчески дух в подрастващите. В много по-малка степен такива очаквания има към медиите и религиозните институции.
- Ниският брой респонденти над 50 години не позволява да бъдат направени категорични изводи за явлението **„задължителен доброволен труд“** от периода 1989 г. и неговото значение за формирането на доброволчески навици и нагласи. Индиректното влияние на това явление може да бъде търсено през сравнително ниската подкрепа на семейната и училищна среда, която изследването регистрира, но изводите не са категорични.
- Първоначалното участие в доброволческа инициатива е станало чрез посредник при по-голямата част от доброволците. Само 6.2% са започнали доброволческата си практика чрез организирани от самите тях инициативи или провокирани от личен житейски опит (17.1%). Най-често посредници са приятели, роднини и колеги, следвани от печатните и електронни медии, включително интернет. Нараства ролята на образователните институции, първи крачки за стимулиране на доброволчеството прави и бизнеса.
- Ролята на каналите за информация в сферата на доброволчеството е безспорна. Освен огромното им значение за мобилизирането на нови доброволци, те са регулярни посредници между каузата/нуждата и доброволеца и изключително важни фактори за поддържане на доброволческата активност независимо от интензитета. Най-голяма част от доброволците се информират от социалните мрежи, следвани от специализираните сайтове за намиране на доброволци или т.нар. платформи и в по-малка степен чрез различни бюлетини, за които са абонирани.
- Интензитета на участие в доброволчески инициативи на включените в изследването доброволци е сравнително висок. Почти половината от респондентите (49.6%) участват регулярно, макар и с различна интензивност - един, два или три пъти годишно. Само 10% се включват спорадично и през по-дълги периоди от време – веднъж на няколко години, а 8% са били доброволци само веднъж към момента на допитването.
- Ценности и умения предопределят избора на доброволческа инициатива, в която доброволците желаят да се включат. За две трети от респондентите съвпадението на каузата с личния светогледен модел е от най-съществено значение. Към него се надгражда и интуитивното усещане за стойността на личния принос, без да пренебрегва рационалната самооценка на знания, умения и опит. Тази сложна амалгама от ценности, мироглед, интуиция и способност за рационална аргументация, моделира поведението на преобладаващата част от доброволците.

Допълнителните стимули за насърчаване на доброволческата дейност като безплатен достъп до културни/спортни събития, възможност за пътуване или друго, имат незначителна стойност дори за доброволците, които полагат доброволен труд предимно в сферата на културата и спорта.

- Има много и съществени фактори, които възпират или възпрепятстват участието на доброволците в някои инициативи. Водещо значение и еднаква тежест имат липсата на детайлна информация за доброволческата инициатива и мястото на нейното провеждане. Мобилността е много по-ограничена при респондентите над 50 години и при жените, а ясната и конкретна информация е от най-съществено значение за респондентите между 30 и 40 години и доброволците, които няколко пъти в годината се включват в различни инициативи.
- Не само работодателите, както беше отбелязано в предходната глава, но самите доброволци не гледат на доброволния труд като предимство при намиране на работа. Доброволството не е разпознато и като място за практики, свързани с прилагането на определена бъдеща професия.
- Влиянието на средата върху поведението на доброволците не е голямо. Дори доброволците, които по-често от останалите се сблъскват с негативните реакции на околните, възприемат доброволството като важно и необходимо за съществуването на обществото като цяло, участват със същата честота и заемат идентични роли в доброволческите акции.
- Според повечето участници в изследването е необходим отделен закон за регулиране на доброволството в България. Същевременно, значителна част от доброволците определят изграждането на законодателна рамка, регламентираща сложна и специфична сфера като полагането на доброволен труд като непосилна и дори невъзможна задача.

ПРИЛОЖЕНИЯ

Таблица 1. Разпределение на респондентите по възраст.

Фиг. 1. Разпределение по пол.

Фиг. 2. Профил образование.

Фиг. 3. Доброволци в България.

Фиг. 4. Важно ли е да има доброволци.

Фиг. 5. Първоначално участие в доброволчески инициативи.

Фиг. 6. Интернет страници за набиране на доброволци.

Фиг. 7. Фактори при избор.

Фиг. 8. Възпиращи фактори.

Фиг. 9. Реакция на околните.

Фиг. 10. Закон за доброволчеството в България.